

Аляксандр Савіч
Брэст

Арсень Канчэўскі: жыццёвы шлях і палітычная кар’ера

Беларуская рэвалюцыйная арганізацыя (БРА), адметная з’ява палітычнай гісторыі Заходняй Беларусі пачатку 1920-х гадоў, выйшла з левага крыла Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, а ў снежні 1923 г. улілася ў толькі што створаную Кампартыю Заходняй Беларусі (КПЗБ). Правадыры Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі былі кааптаваны ў ЦК КПЗБ, а І. Лагіновіч стаў у хуткім часе палітычным сакратаром партыі. У айчынай гістарыяграфіі БРА атрымала шырокага дыяпазону характарыстыкі і ацэнкі, маючы як прывітальна-памяркоўныя, так і ваяўніча-варожыя фармулёўкі. Нягледзячы на тое, што КПЗБ свайму нараджэнню ў канкрэтна-гістарычным выглядзе была абавязана БРА, беларускія савецкія гісторыкі і пасля гістарычнай рэабілітацыі КПЗБ пасля смерці Сталіна згадвалі гэтую партыю з асцярожнасцю, азіраючыся на папярэднія трывожныя гады. Усе выдатна памяталі тое, што менавіта БРА была “коранем зла” і “засмеціла” кампартыю “нацыяналістычным зеллем” у выглядзе “сэцэсіі”, пасля пераадолення якой былыя беларускія эсэры левага крыла былі крыніцай трывогі для сапраўдных камуністаў-інтэрнацыяналістаў КПЗБ.

Нядзіўна, што ў айчынай гістарыяграфіі гісторыя БРА так і не атрымала спецыяльнага даследавання, калі не лічыць рэзка-адмоўныя агітацыйна-прапагандысцкія публікацыі пачатку 1930-х гадоў, ды так і не надрукаваную манаграфію В. Шэваховіча¹. Што тады казаць пра стварэнне грунтоўных біяграфічных даследаванняў, прысвечаных правадырам арганізацыі. Увогуле, савецкая гістарычная навука не лічыла патрэбным займацца паўнавартаснымі навуковымі даследаваннямі ў гэтым накірунку, падаючы хіба што ў яскрава прапагандысцкім рэчышчы найбольш славутых дзеячаў рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі, ствараючы іканічныя вобразы “палымяных рэвалюцыянераў”, “барацьбітоў за шчасце народнае”. Больш пераканаўчымі ў гэтых адносінах з’яўляюцца сучасныя беларускія гісторыкі, намаганнямі якіх

¹ П. К о р ч ы к, *Нацыянал-апартунізм у КПЗБ і ідэалагічная спадчына Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі*, “Бальшавік Беларусі” 1934, № 7, с. 35–43; Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ), ф. 60п, воп. 2, спр. 253: “Шевахович. Белорусская “революционная” организация и контрреволюционная «сецессия». Февраль 1935”, 189 л.

на працягу 1990–2000-х гг. створаны дастаткова пераканаўчыя вобразы дзеячаў беларускай палітыкі ў міжваеннай Польшчы².

Аднак ва ўмовах усталявання ў 1990–2000-я гады ў айчынай гістарыяграфіі негатыўнага дыскурсу ў дачыненні да КПЗБ і яе гісторыі прадстаўнікі леварадыкальнага накірунку заходнебеларускага нацыянальна-вызваленчага руху не сталі прываблівымі аб'ектамі навуковага даследавання. Гэта ў поўнай ступені тычыцца асобы А. Канчэўскага, аднаго з кіраўнікоў БРА і КПЗБ, асабістае жыццё якога з'яўляецца характэрнай ілюстрацыяй палітычнай біяграфіі беларускага эсэра, члена БРА, а потым камуніста, аднаго з тых, хто ва ўмовах заходнебеларускага грамадска-палітычнага жыцця прайшлі палітычную эвалюцыю ад рамантыкі "беларускага буржуазнага незалежніцкага руху" да адданага супрацоўніцтва ў КПЗБ з бальшавіцка-камінтэрнаўскімі сіламі.

Бадай што асноўнай крыніцай інфармацыі пра падзеі жыццёвай біяграфіі і палітычнай кар'еры А. Канчэўскага з'яўляюцца амаль аднолькавага аб'ёму біяграмы ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі і Энцыклапедыі гісторыі Беларусі³. Некаторыя біяграфічныя звесткі пра А. Канчэўскага ўтрымліваюцца ў даследаваннях, прысвечаных яго брату, вядомаму беларускаму філосафу і пісьменніку Ігнату Канчэўскаму⁴, а таксама ва ўспамінах М. Арэхвы і Г. Мухі-Мухноўскага⁵. Паводле іх, дзеяч рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі, адзін са стваральнікаў і кіраўнікоў Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі Арсень Канчэўскі (партыйныя псеўданімы – В. Камінскі, Уладак), нарадзіўся 23.08.(5.9).1901 г. у Вільні ў сям'і сакратара Вайскова-акруговага суда Уладзіміра Ігнатавіча Канчэўскага, які пазней прыняў сан правослаўнага святара. У 1919 г. працаваў у Наркомаце асветы Літоўска-Беларускай ССР, Віленскім губхарчэкам. З 1923 г. член ЦК КПЗБ, у 1924 г. арыштаваны польскімі ўладамі і засуджаны на 4 гады турмы. На I з'ездзе КПЗБ (1928) завочна выбраны кандыдатам у члены ЦК, пасля вызвалення з турмы (лістапад 1928) кааптаваны ў члены ЦК, з кастрычніка 1929 г. член Бюро ЦК КПЗБ. Накіроўваў дзейнасць арганізацый Змагання, Галоўнай управы Таварыства беларускай школы і іх легальных выданняў. Трагічна загінуў у Чорным моры 31.08.1931 г.

² А. Савіч, *Нацыянальна-вызваленчы рух у Заходняй Беларусі (1921–1939 гады): гістарыяграфія праблемы: манаграфія*, Брэст 2012, с. 157, 172.

³ М. Арэхва, *Канчэўскі Арсен Уладзіміравіч* [у:] *Беларуская Савецкая Энцыклапедыя*, т. 5, Мінск 1972, с. 403; *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі ў 6 т.*, Мінск 1997, т. 1, с. 95.

⁴ А. Быстрык, *Віленскі перыяд жыцця і дзейнасці Ігната Канчэўскага (1919–1923)*, Вільня 2011 [online], [http://pawet.net/library/history/bel_history/_miscellany/z_egu/bystryk/Быстрык_А._Віленскі_перыяд_жыцця_і_дзейнасці_Ігната_Канчэўскага_\(1919-1923\).html](http://pawet.net/library/history/bel_history/_miscellany/z_egu/bystryk/Быстрык_А._Віленскі_перыяд_жыцця_і_дзейнасці_Ігната_Канчэўскага_(1919-1923).html) [dostęp: 21.11.2013].

⁵ Г. Муха-Мухновскі, *Пути-дороги*, Мінск 1973; Н. Орехов, *Дела и люди КПЗБ: воспоминания*, Мінск 1983.

Выяўленая ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь аўтабіяграфія Арсеня Канчэўскага⁶ з’яўляецца цікавым і змястоўным дакументам, глыбокі аналіз якога дазваляе пашырыць уяўленні як адносна біяграфіі самога аўтара, акалічнасцей стварэння гэтага дакумента, так і некаторых аспектаў рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі. На жаль, дакумент не датаваны, уяўляе сабою адну з копіяў машынапіснага варыянту, тэкст на рускай мове. Верагодней за ўсё, машынапісны дакумент быў падрыхтаваны на падставе ўласнаручнага аўтографа А. Канчэўскага, напісанага ў перыяд з красавіка 1929 г. да гібелі ў жніўні 1931 г. У аўтабіяграфіі А. Канчэўскі называе год і месца нараджэння, указвае сваё “дробнабуржуазнае” (бацька чыноўнік) сацыяльнае паходжанне. Як вынікае з дакумента, у 1918 г. Арсень скончыў 5 класаў рэальнага вучылішча ў Віцебску, куды верагодна пераехала сям’я ў 1915 г., уцякаючы ад вайны. На гэта наводзіць інфармацыя аб тым, што ў 1918 г. А. Канчэўскі як рэпатрыянт разам з сям’ёй вярнуўся ў Вільню.

Аўтабіяграфія ўдакладняе звесткі пра прафесійныя заняткі аўтара, які паведамляе, што ў 1919 г. “после прихода красных в Вильню” працаваў у бібліятэчным паддзеле Народнага камісарыяту асветы Літоўска-Беларускай ССР, а потым у Віленскім губернскім харчкамітэце. Асэнсоўваючы факт працы юнака ў савецкіх установах асветы і гаспадаркі, можна меркаваць, што ўжо тады А. Канчэўскі атрымаў асабістыя знаёмствы і кантакты, пад уплывам якіх пазней былі пераарыентаваны яго ідэйныя пачуцці з пазіцый “беларускага незалежніцтва” на каштоўнасці левага сацыяльна-класавага характару.

Дакумент змяшчае цікавыя і ёмкія звароты, так, напрыклад, А. Канчэўскі паведамляе, што ў канцы 1919 г. пайшоў працаваць у кааперацыю, дзе працаваў “как приказчик рабочий на складе”, цытаваная фраза, верагодна, павінна была падкрэсліць яго пралетарскую сутнасць, бо прыказчык – занятак відавочна не самы прываблівы з пункту гледжання пралетарскай ідэалогіі. Маючы добры адукацыйны ўзровень у выглядзе пяці класаў гімназіі, паказваючы здольнасці і адказнасць, Арсень у хуткім часе стаў бугалтарам, і нарэшце інструктарам кааперацыі, працуючы ў гэтай галіне да 1924 г. Аўтар мэтанакіравана акцэнтуюе ўвагу на тым, што: “инструкторская работа столкнула меня вплотную с массами, а также с рядом деятелей белорусского революционного национально-освободительного движения. Принимаю все более активное участие в общественной и политической жизни”⁷.

Цяжка выявіць час, калі А. Канчэўскі далучыўся да беларускіх эсэраў, хутчэй за ўсё можна гаварыць пра 1917–1921 гг., калі ў беларускім

⁶ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606: *Выписки из польской и белорусской печати по поводу выступления сецессии. Копия статьи А. Славинского “Провокация под ширмой “УЛЬТРА-КОМУНИЗМА”. Биография В. Каминского (член ЦК КПЗБ) и перепечатка воспоминания М. Гурина (провокатор) 1925–1927*, арк. 51–55.

⁷ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606, арк. 52.

грамадстве, асабліва ў шэрагах патрыятычнай моладзі, пад уплывам рэвалюцый, грамадзянскай вайны і рыжскага дыктату сфарміраваліся ўстойлівыя перакананні безумоўнай каштоўнасці нацыянальнай дзяржаўнасці і тэрытарыяльнай цэласнасці Беларусі.

Значэнне і магчымасці інструктарска-кааператыўнай справы, якая патрабавала частых выездаў у заходнебеларскія гарады, мястэчкі і вёскі, заключалася ў тым, што ва ўмовах польскай акупацыі А. Канчэўскі, зусім верагодна будучы звязаны з беларускім эсэраўскім падполлем Заходняй Беларусі, меў вельмі добрыя магчымасці для наладжвання і падтрымкі канспіратыўных сувязяў і выконваў ролю своеасаблівага функцыянера-сувязніка. А гэта было вельмі патрэбным, як вядома беларускія эсэры, маючы арганізацыйна-фінансавую падтрымку ад літоўскага ўраду, працавалі над здзяйсненнем паўстання з мэтай вызвалення Заходняй Беларусі ад Польшчы і з'яднання з БССР у адной Беларускай народнай Рэспубліцы. Адносна ўдзелу ў паўстанцкім руху А. Канчэўскага маем інфармацыю Ю. Стасевіча, удзельніка заходнебеларускай "партызанкі": "У Вільні ў гэты час дзейла група левых эсэраў на чале з братамі Канчэўскімі і Лагіновічам. Яны, пастаўляючыся так жа на збройнае паўстанне, перадавалі сваю арганізацыю на Беларускую Рэвалюцыйную Арганізацыю, стоячы далей на грунце БНР, і пачалі тварыць у раёне сваёй дзейнасці – Віленшчына, Маладэчэншчына, Наваградчына – «баявыя збройныя дружыны для паўстання». У 1923 г. <...> віленская група <...> пастанавіла ўвайсці ў Кампартыю"⁸.

Не апошнюю ролю ў гэтых складаных узаемадачыненьнях мелі савецкія партыйна-дзяржаўныя органы, у тым ліку ў БССР, сувязь з якімі А. Канчэўскага ў тых гады сёння не здзівіць дасведчанага чытача. Так, напрыклад, у НАРБё ў справе з яскравай назвай "Переписка секретного отдела Центрального Бюро КП(б) Белоруссии с Белостокским окружным комитетом КП(б) Белоруссии о положении в Белостоке, по персональным и другим вопросам" захоўваецца ўласнаручная запіска У. Ігнатоўскага памерам 2,5 см на 15 см з характэрным тэкстам: "Таварышч Канчэўскі! Прыміце падаўцу гэтага (Давідюка), як мяне самога, с поўным даверам і патрыманням. Дапамагіце яму ў яго працы. С тав. прывіт. Ў. Ігнатоўскі. 1922, 10, IX".⁹

Такія запіскі былі характэрнай з'явай часу, перадаваліся праз нелегальныя "дарогі" ад камуністычных кіраўнікоў БССР прадстаўнікам заходнебеларускага руху разам з інструкцыямі, яўкамі, літаратурай і грашыма. І нягледзячы на тое, што ў айчыннай гістарыяграфіі існуе інфармацыя адносна ўдзелу сям'і Канчэўскіх у забеспячэнні перакідкі

⁸ Ю. С т а с е в і ч, *Партызанка Заходняй Беларусі*, "Пагоня" 1995, 17–23 сак., 24–30 сак.

⁹ НАРБ, ф. 242п., воп. 2, спр. 11: *Переписка секретного отдела Центрального Бюро КП(б) Белоруссии с Белостокским окружным комитетом КП(б) Белоруссии о положении в Белостоке, по персональным и другим вопросам (02.04.1921 – декабрь 1922)*, арк. 54.

і ўладкаванні ў Вільні савецкіх агентаў¹⁰, верагодней за ўсё цытаваная запіска была адрасавана менавіта Арсеню.

Аднак такія ідэйныя перакананні ў канцы 1920-х – пачатку 1930-х гадоў у БССР былі кваліфікаваны як “беларускі буржуазны нацыяналізм”, таму А. Канчэўскі ў аўтабіяграфіі паказвае эвалюцыю ўласных палітычных перакананняў: “В условиях польской оккупации, располагавшегося социального и национального гнета и все более тесного сотрудничества белорусской националистической буржуазии, возглавлявшей «незалежницькое» движение с оккупантами, пересматриваю весь свой идеологический багаж”¹¹.

Сітуацыя, у якой ствараўся дакумент, патрабавала крытычных заўваг у адрас носбітаў адпаведнай ідэалогіі, прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху, сваіх былых паплечнікаў: “Голод и безработица, непосредственное соприкосновение с центром белорусского буржуазного «незалежницького» движения поколебали ту сложившуюся националистическую идеологию, которая оформилась в период непосредственно после февральской революции, которая объединяла в себе элементы «нашенивской» идеологии, “кооперативизма» по Жиду и белорусской эсеровщины”¹².

І як бы апраўдваючыся перад нейкім дадае, што ні да адной з існаваўшых беларускіх нацыяналістычных групавак не прымыкаў.

А. Канчэўскі сваімі аўтабіяграфічнымі заўвагамі пацвярджае велізарнае значэнне поспеху беларускай выбарчай кампаніі 1922 г. у польскі сойм, пасля якой да беларускага грамадска-палітычнага руху і ў Польшчы, і за мяжой пачалі ставіцца як да самастойнага геапалітычнага чынніка. Пры гэтым перспектыўным для герменеўтычнага даследавання з’яўляецца выказванне аўтара: “После выборов в 1922 г. в польский сейм, вхожу в состав белорусской революционной организации”¹³.

Атрымліваецца, што А. Канчэўскі ўвайшоў у склад ужо існуючай арганізацыі, якая, як вядома, была ўтворана ў пачатку 1922 г., у той час як у айчынай гістарыяграфіі ён падаецца як “адзін са стваральнікаў і кіраўнікоў Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі”¹⁴.

З пачатку 1923 г. А. Канчэўскі працаваў сакратаром Таварыства беларускай школы і сябрам управы спажывецкага таварыства “Кааператар”, а з другой паловы таго ж года належыў да класавага прафсаюзу гандляроў у Вільні. Прыцягваюць увагу згадкі аўтара пра факты абумоўленасці ўплывам камуністычных сілаў яго палітычнай біяграфіі як прадстаўніка беларускага руху ў Вільні. Гэта пацвярджаецца прамым указаннем на тое, што А. Канчэўскі “осенью 1923 г. по постановлению руководства компартии наряду с другими товарищами” ўвайшоў

¹⁰ Н. О р е х в о, *op. cit.*, с. 53–54.

¹¹ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606, арк. 52.

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі...*, с. 95.

у склад камуністычнай фракцыі “при политической комиссии Белорусского Национального комитета в Вильне”¹⁵.

Але ў першую чаргу з вышэйпададзенага чытаецца настойлівае імкненне А. Канчэўскага патлумачыць сваю сувязь з “буржуазным” Беларускай нацыянальным камітэтам у Вільні заданнем партыі, якая намагалася за кошт узаемадзеяння з гэтай беларускай нацыянальнай установай пашырыць сферу свайого ўплыву.

Аўтабіяграфія акцэнтуюе ўвагу на іншых аспектах палітычнай дзейнасці аўтара, сярод якіх уваходжанне ў БРА і яе сутнасці, удзел у камуністычным падполлі да арышту, у турмах і пасля вызвалення.

Асаблівае месца ў аўтабіяграфіі нададзена паказу характару і ролі БРА ў заходнебеларускім нацыянальна-вызваленчым руху. На думку А. Канчэўскага, БРА з’яўлялася масавай сялянскай арганізацыяй, аб’ядноўвала ў сваіх шэрагах у асноўным сярэдняцка-бяднацкі элемент і невялікую колькасць рабочых, галоўным чынам дрэваапрацоўшчыкаў, займалася арганізацыяй “крэстьянских и рабочих масс на вооруженную борьбу с оккупацией польской буржуазии и против белорусских слуг”, за далучэнне Заходняй Беларусі да БССР. “Под влиянием радикализации масс, руководимых КПП, успехов хозяйственного восстановления, а также ленинского разрешения национального вопроса во всей Советской Федерации и в БССР в частности, Б.Р.О. могла быстро перестраиваться идеологически и в практической работе, приближаясь к Компартии. Большинство руководства БРО, в которое входил и я, все ближе смыкалось с областной организацией КПП, с половины 1923 г. это сближение стало самым тесным, так что например в июле месяце того года после провала в Вильне партийной типографии руководитель техники обратился ко мне за помощью по организации новой типографии”, – сведчыў А. Канчэўскі, падкрэсліваючы вырашальную ролю менавіта польскай кампартыі ў справе наладжвання ў Заходняй Беларусі камуністычнага руху і стварэння КПЗБ, ігнаруючы КП(б)Б¹⁶. І гэта зразумела: буйнамаштабная кампанія ў БССР па дыскрэдытацыі беларускага нацыянальнага кампанента ў партыйна-дзяржаўным жыцці ў 1930 г. выявілася ў сфабрыкаванай справе СВБ, ахвярай якой сталі многія беларускія палітыкі, у тым ліку згаданы вышэй У. Ігнатоўскі.

На жаль, аўтабіяграфія не дэталюе працэс падрыхтоўкі і ажыццяўлення ўваходжання БРА ў КПЗБ, аднак маюцца дадатковыя, перспектывныя для навуковага аналізу ўдакладненні ад А. Канчэўскага: “Под руководством Компартии большинство руководства БРО во второй половине 1923 г. ведет подготовительную работу в рядах организации для объединения БРО в Компартии ЗБ. В этой подготовке мне пришлось принимать самое деятельное участие. В декабре 1923 г.

¹⁵ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606, арк. 54.

¹⁶ *Ibidem*, арк. 53.

краевая конференция БРО приняла единогласно постановление о ликвидации БРО и слияние с Компартией ЗБ. Из состава руководства БРО трое товарищей вошли в состав ЦК КПЗБ, в том числе и я. [...] С этого времени до 15 мая 1924 г., т. е. до ареста, я руководил деревенской работой”¹⁷.

Такім чынам, А. Канчэўскі, як адзін з былых правадыроў БРА, даў станоўчую ацэнку арганізацыі, напэўна гэтым ставіў сябе ў адпаведныя ўмовы ўнутрыпартыйнай канкурэнцыі, не хацеў “падстаўляць” сваіх былых і тагачасных папличнікаў, што, верагодна, у канчатковым выпадку трагічна паўплывала на яго лёс. Магчыма і сам “Уладак” разумеў небяспеку для сябе, якая зыходзіла з яго нежадання далучацца на той момант да голасу тых, хто няўдачы ў разгортванні рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі тлумачыў “дыверсіяй” “пралезшых у КПЗБ беларускіх буржуазных нацыяналістаў з БРА”, якія “хутка паспрабавалі правесці раскол у партыі і захоп кіраўніцтва пад выглядам г. зв. “сэцэсіі”. Тых, хто лічыў “сэцэсію” “контррэвалюцыйнай групай, зарганізаванай правакатарскімі элементамі, якія пралезлі ў партыю і працавалі пад кіраўніцтвам польскай дэфензівы (ахранкі) і буржуазных нацыяналістаў па абодва бакі мяжы (Ігнатоўскі, Гурын-Маразоўскі). Асноўны касцяк “Сэцэсіі” складалі выхадцы з БРА (Сталевіч, Радзевіч, Капуцкі, Гарбацэвіч і інш.). Ідэалогія “Сэцэсіі” поўнасьцю вырастала з ідэалогіі БРА”¹⁸.

Знаходзячыся ў БССР, дзе ў пачатку 1930-х гадоў актыўна пачаліся пераследы ў дачыненні да беларускай інтэлігенцыі, з’яўляючыся сябрам патаемнай эвалюцыйнай карпарацыі, падкантрольнай Камінтэрну, разумеючы двухсэнсоўнасць свайго становішча як чалавека, што прайшоў праз рукі “дэфензівы”, А. Капуцкі вымушаны быў даваць тлумачэнні адносна яго двайнога арышту ў 1924 г. Пры гэтым аўтар аўтабіяграфіі паглыбляецца ў цікавыя аспекты арганізацыі паўсядзённага жыцця функцыянера-падпольшчыка КППЗБ. На думку А. Капуцкага, прычынай яго арышту “стаў агульны незадавальняючы стан арганізацыі камуністычнага падпольнага руху ў Заходняй Беларусі, да якога далучаліся людзі, вельмі часта непадрыхтаваныя да падпольнай канспіратыўнай працы, “совершенно неудовлетворительное состояние конспирации в то время, преступная неосторожность со стороны, впоследствии ставшего провокатором М. Гурина (Ян, Стах, Морозовский), он оставил без моего ведома несколько экземпляров партлитературы в моей комнате, что было обнаружено при обыске, а также ряд ошибок, допущенных одним из арестованных комсомольцев (А. Сологуб). <...> 1-го мая 1924 г. был выделен из состава ЦК для руководства демонстрацией и самообороной в Вильне, был арестован 7-го мая, но выпущен по видимому для дальнейшей обсервации... Арестованный вторично 14-го

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Политические партии в Польше, Зап. Белоруссии и Зап. Украине / Белорус. акад. наук, Комис. по изучению Зап. Белоруссии*, под ред. С. Скульского, Минск 1935, с. 266.

мая т. г., прыговором апелляционного суда в Вильне я был приговорен к 4-м годам тяжелого тюремного заключения, без учета 2-х лет предварилки”¹⁹.

М. Арэхва адначасова з А. Канчэўскім сядзеў у Лукішках, назваў яго першым у пераліку кіруючых работнікаў КПЗБ, якія таксама знаходзіліся ў агульных камерах турмы, там яны ўпершыню пазнаёміліся. “Старостой политзаключенных был А. Кончевский (Владек) – высокий, худощавый, болезненного вида интеллигент”²⁰.

А. Канчэўскі ўдакладняе і пашырае інфармацыю адносна яго знаходжання ў вязніцы, падкрэсліваючы актыўны ўдзел у партыйным жыцці ў турэмных ўмовах. Пры гэтым кідаецца ў вочы яго імкненне ўсяляк сцвердзіць сваю самаахвярнасць і адданасць партыі: “В тюрьме участвовал во всех акциях, входя в состав руководства. За время пребывания в тюрьме исполнял обязанности старосты (Лукишки), членом тюремного комитета во Вронках и Равиче. В Вильно и во Вронках входил в состав парт. тройки, а в Равиче входил в состав парт. суда. В 1925 г. в Лукишской тюрьме я боролся за правильную партийную линию против “сецессии”, которую проводила и вся тюремная парторганизация, вплоть до окончательной ликвидации “сецессии”. <...> Вышел из Равича по “амнистии”, просидев 4½ года, 4-го ноября 1928 г. За время пребывания в тюрьме никаким партийным взысканиям не подвергался”²¹.

Відавочна, менавіта за сваю адданасць партыі А. Канчэўскі на I з’ездзе КПЗБ летам 1928 г. быў абраны кандыдатам ЦК КПЗБ. Пасля выхаду з турмы “сразу же приступил к работе по руководству национально-освободительным движением”. Вядома, што А. Канчэўскі ажыццяўляў адказную місію па правядзенні бальшавіцка-камінтэрнаўскай лініі ў арганізацыі “Змаганне” і ТБШ, узмацняючы ў іх леварадыкальныя прыярытэты замест ідэй беларускага нацыянальна-вызваленчага руху²².

Несумненную цікавасць выклікае інфармацыя аб адносінах да фракцыйнай барацьбы паміж “большасцю” і “меншасцю”, якая ў 1920–1930-я гады былі характэрным атрыбутам унутрыпартыйнага жыцця КПП і КПЗБ²³. Так, А. Канчэўскі, запэўнівае ў сваёй прыхільнасці да “меншасці”, прадстаўнікі якой у чэрвені 1929 г. на VI пленуме ЦК КПП атрымалі перамогу над “большасцю”, трывала замацаваную ў жніўні 1930 г. на V з’ездзе КПП, што дае падставы меркаваць у чарговы раз пра недаверлівыя адносіны да яго з боку правяраючых інстанцый: “По внутрипартийным вопросам ввиду полной оторванности от жизни КПЗБ и всей КПП за последние 2 года пребывания в тюрьме (в 1926 г.

¹⁹ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606, арк. 53.

²⁰ Н. О р е х в о, *op. cit.*, с. 95.

²¹ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606, арк. 53.

²² В. Д а н і л о в і ч, *Дзейнасць арганізацыі “Змаганне” ў Заходняй Беларусі (1927–1930 гг.)*, с. 35.

²³ А. С а в і ч, *op. cit.*, с. 76.

я был выслан в познанские тюрьмы), у меня не было сложившегося мнения, хотя по основным политическим вопросам я разделял позицию б. меньшинства КПП, в процессе практической работы я все больше срабатывался с товарищами из б. меньшинства КПП. Ко времени VI пленума КПП я целиком был с меньшинством”²⁴. На жаль, невядомымі з’яўляюцца прычыны і абставіны арышту і вызвалення А. Канчэўскага ў сярэдзіне красавіка, найбольш верагодна 1929 г., пра які ён паведаміў у аўтабіяграфіі: “После ареста в половине апреля и в связи с ухудшившимся полицейским положением, я по постановлению ЦК покинул край и был направлен на работу в Представительство ЦК КПЗБ. После III пленума (чэрвень 1929 г.) был введен в состав Бюро ЦК КПЗБ, где руководил деревенской работой и национально-освободительным движением вплоть до IV пленума, по постановлению которого направлен на учебу”²⁵.

На жаль, нельга канчаткова адказаць на пытанні пра згаданую “вучобу”. Наўрад ці гэта была шырокавядомая школа КПЗБ ў Мінску, у якой рыхтаваліся, як правіла, маладыя кадры для рэвалюцыйнага падполля ў Заходняй Беларусі, а А. Канчэўскі не падыходзіў пад гэтую катэгорыю. “Вучобай” магла быць шырокаўжывальная чыстка – праверка на надзейнасць, якой ён павінен быць падвергнуты ў БССР ў Прадстаўніцтве КПЗБ ў Мінску ці Прадстаўніцтве КПП у Маскве альбо па лініі НКУС, “вучобай” маглі называцца нейкія падрыхтоўчыя курсы ў Мінску ці Маскве, а то і ўсё названае разам.

Найбольш у біяграфіі А. Канчэўскага прыцягваюць вядомыя ў самых агульных формах абставіны яго смерці 31 жніўня 1931 г. Той самы М. Арэхва распавёў, што А. Канчэўскі ў Геленджыку ў час купання ў моры патануў. Астанкі Уладака былі прывезены ў Мінск, урачыста пахаваны на Даўгабродскіх могілках. У пахаванні ўдзельнічалі кіраўнікі КП(б)Б і БССР, а таксама шматлікія прадстаўнікі грамадскасці. Гэтае паведамленне М. Арэхвы, у той час аднаго з галоўных функцыянераў КПЗБ, у адным шэрагу з трагічнай пагібеллю аднаго з арганізатараў падпольнага камуністычнага руху ў Заходняй Беларусі М. Елізаровіча²⁶, на фоне агульна негатыўных тэндэнцый грамадска-палітычнага жыцця ў БССР, звязанага з распачатымі палітычнымі працэсамі, наводзіць на думку аб пэўнай абумоўленасці і ўзаемасувязі двух гэтых “трагічных падзеяў”.

Пакуль немагчыма з большай верагоднасцю і са спасылкай на надзейныя крыніцы разважаць пра згаданую ў аўтабіяграфіі “вучобу”, як і апошнія гады жыцця А. Канчэўскага ўвогуле, уключаючы абставіны заўчаснай смерці. З упэўненасцю можна гаварыць, што адпаведная інфармацыя біяграфічнага характару як па “Уладаку”, так і іншых

²⁴ НАРБ, ф. 60п, воп. 3, спр. 606, арк. 55.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Н. О р е х в о, *op. cit.*, 154–155.

дзеяхах заходнебеларускага эсэраўскага і камуністычнага падполля прысутнічае ў архіўных дакументах. Пацвярджэннем чаго і з'яўляецца аўтабіяграфія Арсеня Канчэўскага, якая значна паглыбляе інфармацыю адносна асноўных этапаў і падзеяў яго асабістага жыцця і палітычнай кар'еры, шмат у чым характэрнай для заходнебеларускага рэвалюцыянера.

Aliaksandr Savich

Arseny Konchevsky: His Life and Political Career

A b s t r a c t

The article discusses the important and well-known figure of the Belarusian national liberation movement in Western Belarus during the years 1920–1930, and namely Arseny Konchevsky, the organizer and leader of the Belarusian revolutionary organization, the Communist Party of Western Belarus, and the "Zmaganne" organization. The main source of establishing the biography of Konchevsky was his autobiography, which the author found in the National Archives of the Republic of Belarus and which he introduced into scientific discourse for the first time.